

Kleurrijke verhalen uit de Friese kerkgeschiedenis na 1580

Colofon

ISBN: 978 94 6365 464 7

1e druk 2022

© 2022, Marie-Anne de Harder

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Kleurrijke verhalen uit de Friese kerkgeschiedenis na 1580

Marie-Anne de Harder

Inhoudsopgave

Verantwoording	7
Hoofdstuk 1 De predikant	
1.1 Hoe het begon	9
1.2 De status van de predikant verandert	16
1.3 Beroepingswerk	21
Hoofdstuk 2 De predikant en zijn werk	
2.1 Preken	38
2.2 Sacramenten	55
2.3 Van huisbezoek tot pastorale zorg	58
2.4 Catechisatie	67
2.5 Kleding	71
2.6 Inkomen	77
Hoofdstuk 3 Personeel in de kerk	
3.1 De koster	86
3.2 De voorlezer	100
3.3 De voorzanger	105
3.4 De organist en de orgeltrapper	107
3.5 Stovenzetster	114
3.6 Bankwachters, stokmannen en collectanten	120
Hoofdstuk 4 De domineesvrouw	
4.1 Geschiedenis	128
4.2 De domineesvrouw als vrouw van de predikant	132
4.3 Bezoekwerk	134
4.4 Ontvangen	136
4.5 Geboorte en overlijden	138
4.6 Bestuurlijke functies	140
4.7 De status van de domineesvrouw	142

Hoofdstuk 5 Het predikantsgezin in de pastorie	
5.1 De pastorie als huis van stand	153
5.2 De pastorie, iedereen keek naar binnen	159
5.3 De pastorie in kinderboeken	163
5.4 Tragedies in de pastorie	166
 Hoofdstuk 6 De Friese taal in de kerk	
6.1 “Komeedzje yn ’e tsjerke”	171
6.2 Wel of geen Fries?	172
6.3 Meer aandacht voor het Fries	174
 Hoofdstuk 7 Herrie in de kerk	
7.1 Kerk en dorp: een waar slagveld	177
7.2 Zingen in de kerk	184
7.3 Politiek in de kerk	189
7.4 Séances in de kerk	194
7.5 Oorverdovende stilte	196
 Hoofdstuk 8 Een kijkje in Friese kerken	
8.1 De preekstoel	201
8.2 Het doophek	206
8.3 De banken	207
8.4 De herenbank	210
8.5 Het orgel	212
8.6 De dood in de kerk	214
8.7 Tekstborden	217
8.8 Alde Fryske Tsjerken	220
 Literatuuropgave	225
 Lijst van plaatsnamen	232
 Verantwoording illustraties	235

Verantwoording

Er zijn vele studies gedaan naar de kerkgeschiedenis in het algemeen en zeker ook naar de kerkgeschiedenis in Friesland. In het kerkhistorisch onderzoek wordt de nadruk gelegd op het instituut kerk in al zijn geledingen, gedomineerd door de theologische context. Kerkscheuringen, nieuwe kerken, theologische discussies, kerkhistorische figuren die van invloed zijn geweest op kerkelijke ontwikkelingen. En dat allemaal vanuit het perspectief van de kerkelijke denominatie waartoe de kerkhistoricus behoort.

In dit boek komen bovengenoemde zaken niet of nauwelijks aan de orde terwijl het toch een kerkhistorisch boek is. Het gaat mij namelijk niet om de grote vraagstukken in de kerken, niet om de theologische debatten, het gaat mij vooral om de mensen op de werkvloer. Ze komen allemaal voorbij: de dominee, zijn vrouw, zijn gezin in de pastorie, het kerkpersoneel zoals de koster, de voorzanger en de stovenzetster. En al deze mensen hadden zo hun eigen hebbelikheden waardoor het in de kerk nooit saai was. In de communicatie tussen deze werkers konden gemakkelijk, al of niet opzettelijk, misverstanden ontstaan die leidden tot vermakelijke situaties. Speciale aandacht besteed ik aan de Friese taal in de kerk die daar niet gesproken mocht worden. Natuurlijk was er ook in Friesland af en toe flinke onrust in de kerken. Ook dat komt aan de orde. Dit alles in historisch perspectief. In die zin zou dit boek ook de titel kunnen hebben: geschiedenis van het personeel in de kerk. Gelukkig zijn er vele mooie en leuke verhalen uit het verleden bewaard gebleven.

Een apart hoofdstuk wijd ik aan het kerkmeubilair en de inrichting van de kerk. Ook daarover zijn met name in de jaren vijftig heftige, theologische discussies gevoerd. Maar veel belangrijker is de uitstraling van al die prachtige interieurs om dan vervolgens tot de ontdekking te komen dat protestantse kerken helemaal niet sober of zelfs saai genoemd kunnen worden.

Ik heb vooral geprobeerd verhalen met enige humor door te geven. Al in de negentiende eeuw waren er dominee-dichters die de

humor in de kerk misten. Een belangrijk vertegenwoordiger was P.A. de Génestet (1829-1861) die een hekel had aan die mensen die geen grappen toestonden wanneer het om de godsdienst ging. Hij verwoordde zijn irritatie als volgt:

‘Ik kan het met úw vroomheid
Niet vinden op den duur:
Zij kijkt me veel te deftig,
Zij kijkt me veel te zuur!’

De Génestet had grote affiniteit met het Modernisme in de kerk waarin geen plaats meer was voor onwrikbare geloofswaarheden die met evenveel starheid verdedigd werden. Hij is overigens niet de enige die ik citeer. Ik heb relatief veel gedichten opgenomen omdat de zeggingskracht daarvan vaak groter is dan die van het gewone woord.

Ten slotte. De vele illustraties spreken een eigen taal. Ze zijn onmisbaar voor de volledigheid van dit boek. Ik eindig met De Génestet omdat zijn woorden zo heerlijk relativerend zijn.

‘ ’t Geloof van de Eeuw, in ’t kort gezegd,
Is dit: Och, alles komt terecht.’

Hoofdstuk 1 De predikant

1.1 Hoe het begon

‘Ik zie nog voor me hoe dat was:
Lyceum. Onze hoogste klas.
Een kleine school op ’t platteland.
De halve klas werd predikant.
Calvijn bekeek uit zijn portret
ons doen en laten nauwgezet.’

In 1517 spijkerde Maarten Luther (1483-1546) zijn stellingen op de deur van de slotkapel in Wittenburg. Hij protesteerde daarmee tegen de misstanden in de Rooms-Katholieke kerk zoals de aflaat-handel, de heiligenverering, de machtswellust van de Paus en het celibaat. Zijn werk werd voortgezet door die andere kerkhervormer Johannes Calvijn (1509-1564) die in Genève de eerste protestantse gemeente vormde. Het waren met name zijn volgelingen die het Calvinisme verspreid hebben.

In 1580 werd door de Staten van Friesland bepaald dat alleen nog het Calvinisme was toegestaan. Met name in de Noordelijke Nederlanden waar de Spaanse soevereiniteit niet langer meer werd erkend, hadden vanaf dat moment steeds meer protestantse kerkstichtingen plaats. Hoewel er zeker geen sprake was van een massale overgang tot de kerk van de Reformatie, integendeel, aanvankelijk gebeurde dat maar mondjesmaat. Vooral op het platteland hield men liever vast aan de magische rituelen van het Roomse geloof: de mis, de sacramenten, processies, bedevaarten en heiligenverering.

In de nieuwe Gereformeerde kerk ging men uit van het algemeen priesterschap van gelovigen. De nieuwe kerk wilde het onderscheid tussen geestelijken en leken, zoals dat in de Rooms-Katholieke kerk zo sterk aanwezig was, doorbreken. Dat betekende dat iedereen die kennis had van de Bijbel mocht preken. In de loop van de tijd kwam er toch behoefte aan geestelijken die als het

ware vrijgesteld waren, om door middel van regelmatige studie de Bijbel uit te leggen. Kennis van de grondtalen van de Bijbel zou daarin zeker een groot voordeel zijn. Het grote probleem was dat er in de eerste jaren geen predikanten waren. Er was immers nog geen universiteit of hogeschool waar men een studie theologie kon volgen? Ja, in Leiden was in 1575 een universiteit opgericht maar voor de aspirant-studenten uit de provincie Friesland was dat toch wel erg ver. Men moest het die eerste jaren dus doen met ‘vrijwilligers’ die zich aanboden. Noodoplossingen waren noodzakelijk.

Een niet onaanzienlijk deel van die eerste ‘predikanten’ kwam voort uit de rooms-katholieke kerk: ex-priesters, pastoors en monniken. Als de pastoors na de reformatie verdergingen als dominee, heette dat: ‘zij dienden de gemeente nu in het zwart, met mantel en hoed’ Vooral bij deze groep was het risico niet denkbeeldig dat zij zich de begrippen en de kennis van de reformatie nog niet eigen hadden gemaakt. Sterker nog, het kon voorkomen dat ze de roomse prediking bleven volhouden. Daarom werden er examens afgenomen en kregen de nieuwe predikanten vaak een proeftijd. Ook werd er scherp gelet op de levenswandel van de ex-rooms-katholieke geestelijke. Het was noodzakelijk, als een proeve van bekwaamheid, wanneer de geestelijken lieten zien dat ze echt bekeerd waren en dat kon onder andere door ‘haer huysvrouwen openbaerlyck ende voer die gemeeynten’ te trouwen. Daarna waren ze geschikt om als predikant verder te gaan.

Na de pastoors die dominee werden, dienden de leken-predikanten zich aan. Ze werden vooral gerekruteerd uit de groep van onderwijzers en van ambachtslieden. In het kerkelijk taalgebruik kreeg deze groep niet-gestudeerden de naam van ‘vrije lopers’ of ‘indringers’. De gemeente vroeg dan aan de classis of iemand predikant kon worden, of hij vroeg het zelf en in de meeste gevallen werd dat toegestaan. Hij moest ten minste aan de volgende eisen voldoen:

‘ten eersten godtsaligheijt ende ootmoedichheijt, ten tweeden gave van welspreeckentheijt, ten derden goet verstandt ende discretie.’

Met de kennis van deze predikheren was het vaak droevig gesteld. Zo was er een predikant die geheel onkundig was van de tien geboden. Het kwam ook voor dat predikanten zelfs geen Oude of Nieuwe Testament in huis hadden of in het geheel geen boeken. Van de klas-sis kregen ze dan geld om boeken te kopen om ‘neerstich’ te stude-ren. Of ze daar zin in hadden? Eigenlijk niet want de wens om op te treden als dominee kwam eerder voort uit de wens een lui leven te leiden met de zekerheid van een jaarlijks inkomen. En wat ze te kort hadden aan kennis werd verborgen achter een vertoon van deftigheid door

‘met een stijven hals te gaen, etlijken spreukskens met een seer gladde tong uit te storten, een straf en staetig gelaet te setten, en andere diergelijke dingen, die grote wijsheit beloven.’

De gemeente vond het allemaal prachtig en slikte alle ‘wijsheden’ voor zoete koek:

‘Het grauw en doet haer ooren, gelijk een blaesbalg op en toe, en al wat se hoort keurt se goed.’

Uiteindelijk waren die eerste ‘predikanten’ nauwelijks in staat een preek te maken en volgens sommigen kwam dat vooral doordat zij

‘sijn gesproten uitet schuim ende gespuis van ’t gemeene onbesnoeit ende onwetende volk’.

Toch was een belangrijke eis dat de predikanten een voorbeeld behoorden te zijn voor hun gemeenteleden en er in ieder geval een onberispelijke levenswandel op na moesten houden. Dat was vaak moeilijk. Er zijn nogal wat voorbeelden bekend van gedrag dat als kwalijk werd ervaren. Zo waren er die zich meermalen te buiten gingen aan overmatig drankgebruik of aan ontucht. In Friesland was een predikant die zoveel gedronken had dat hij

‘bijna achterover was gevallen bij het beklimmen van den kansel, en onder het voorgezang een oneerbiedig geluit en toon had gemaakt...’

In Akkerwoude stond een dominee die vanwege dronkenschap een boetepreek moest houden. Hij deed dat naar aanleiding van Psalm 35 vers 11:

‘Wrevelige getuigen staan er op; hetgeen ik niet weet, eisen zij van mij.’

Deze predikant was zich kennelijk niet bewust van zijn eigen gedrag en wilde met zijn boetepreek duidelijk wraak nemen. Zo zijn er meer voorbeelden van predikanten die het met de geprekeerde zedelijke normen niet zo nauw namen. Van 1611 tot 1626 stond in Wommels dominee H. Moll die weduwnaar was geworden en achterbleef met zijn huishoudster. Al gauw werd zij zwanger van hem en naar de opvattingen van de kerkenraad kon dat niet. Daar kwam bij dat deze predikant niet erg populair was dus misschien was men wel blij dat er een stok gevonden was om de hond te slaan. Moll werd weggestuurd en vertrok naar Langweer. Ook de gemeente Burgwert kreeg met dit probleem te maken. Daar werd in 1637 een gehuwde predikant als kandidaat beroepen. Hij had zijn huishoudster bezwangerd en dat was echt uit den boze dus werd hij meteen afgezet. De predikant moest zich daarna verantwoorden voor de classis. Daar stond de beste man: hij hilde tranen met tuiten en dat maakte zo'n indruk dat hij vervolgens mocht blijven. Het is dan ook geen wonder dat in het begin van de zeventiende eeuw het ambt van predikant niet erg hoog werd aangeslagen. Dat had mede te maken met het lage salaris dat werd uitbetaald waardoor er een sfeer van armoede rond de pastorie hing. Pas halverwege de zeventiende eeuw werd dat in Friesland wel iets beter hoewel ook toen nog de verschillen tussen stad en platteland enorm groot waren.

De Synode van Dordrecht, 1618.

In 1618 werd het door de Synode van Dordrecht verplicht gesteld dat iedereen die predikant wilde worden een academische opleiding moest hebben gehad.

Alleen, dat betekende niet dat daarmee een einde kwam aan de vrije lopers want die waren inmiddels her en der gevestigd als predikant. Daarom werd het in 1657 in Friesland verboden om ongestudeerde predikanten toe te laten.

Friesland had sinds 1585 een eigen universiteit in Franeker. Daar zouden de gestudeerde predikanten vandaan moeten komen. Maar het aantal studenten bleef ver achter bij het aantal predikanten dat in de provincie zo nodig was. In de periode tussen 1586 en 1590 waren er 30 studenten ingeschreven bij de theologische faculteit. Een beurzenstelsel moest vooral Friese studenten aantrekken, aanvankelijk alleen voor begaafde jongens uit behoeftige gezinnen. Het leek te helpen want tussen 1590 en 1690 betrokken 646 studenten uit Franeker een pastorie in Friesland.

Kerkdienst in de 17e eeuw; Gysbert Jansz. Sibilla.

De universiteit had overigens niet zo'n hele goede naam. De studenten in het kleine stadje hadden er geen of weinig ontspanning en dat leidde nogal eens tot overmatig drankgebruik, vechtpartijen, wangedrag tegen de Franeker burgers, diefstal, het niet betalen van rekeningen en onkuis gedrag. Vier professoren moesten erop toezien dat de studenten zich netjes gedroegen. Zij waren tevens belast met handhaving van de regels én met de eventuele strafbepaling. Er werd gezocht naar oplossingen voor dit probleem en in 1611 kreeg Franeker een schermgelegenheid en enkele jaren later een kaatsbaan. Maar toen in 1682 bij Gedeputeerde Staten het verzoek binnenkwam om aan de academie een dansmeester aan te stellen, kwam er hevig protest van onder anderen de Leeuwarder predikanten. Dansen zou de wraak Gods oproepen, het was losbandig en wat al niet meer. Uiteindelijk haalden de predikanten bakzeil, de dansmeester kwam er toch. Niet dat het een echte oplossing was. In 1642 werden drie dronken studenten gearresteerd op verdenking van een inbraak in het studentencafé De Bogt fen Guné. Ze werden voorgeleid aan de vier professoren. Een van hen zag ineens zijn zoon voor zich in het

verdachtenbankje staan. Hij ontstak in grote woede en hij smeed een gebakje dat voor hem stond in de richting van zijn zoon. ‘Zelfs deze bol heeft meer verstand dan jij in jouw kop!’ riep de professor naar zijn zoon. Vanaf dat moment werd het gebakje een loskop of losbol genoemd en na dit schandaal vlogen ze als zoete broodjes over de toonbank. Dat bracht het stadsbestuur ertoe om de verkoop van loskoppen te verbieden.

Academia Franekerensis.

Aan het einde van de zeventiende eeuw werd de theologische faculteit in Franeker steeds vrijzinniger. De gedachten van de Verlichting zouden in de achttiende eeuw de boventoon voeren. Al met al werden de kandidaten die uit Franeker kwamen in sommige delen van Friesland wat argwanend bekeken.

Na een studie van ongeveer zes jaar en het behalen van het theologisch examen dat door de classis werd afgenomen, mocht de student zich kandidaat of proponent noemen, wat wil zeggen dat hij eerst gedurende enkele jaren ervaring moest opdoen. Dat kon wel drie

tot acht jaar duren. In de meeste gevallen kwamen de kandidaten terecht op de dorpen.

1.2 De status van de predikant verandert

In de achttiende eeuw ging de synode langzaam maar zeker eisen stellen aan de gewenste afkomst van de predikant. Hij moest van goeden huize komen. Er werden steeds minder beurzen aan zonen uit een lagere klasse gegeven en zo kon een geestelijke stand ontstaan die een zeker prestige genoot en met gezag kon spreken. Voorwaarde bleef dat de predikant een onberispelijke levenswandel moest tonen en dat gold zeker ook zijn vrouw. Dat dat niet altijd het geval was, blijkt wel uit de volgende voorbeelden.

Dominee J.R. Rudolph die van 1707 tot 1730 in Peasens stond, had zich schuldig gemaakt aan ‘bijligginge van syn dienstmeyt’. Hij had haar met een som geld naar Holland gestuurd maar het kwam toch uit en hij werd voor zes maanden geschorst zonder behoud van salaris. Daarna trouwde hij haar. Daarmee was het nog niet klaar want hij werd veroordeeld tot het houden van een boetepreek. Hij mocht na de preek weer terugkomen in Peasens. In de Friese wouden, in Augustinusga, stond vanaf 1777 dominee F. Bekius. Hij wordt door Cuperus ‘den meest perversen mensch, die ooit een Frieschen kansel heeft beklommen’ genoemd. Hoewel de tekst voor zijn intredepreek veelbelovend was: ‘Vrede zij in u. Omwille van het Huis des Heren zal ik het goede voor u zoeken.’ Hij was ongehuwd en kon niet met zijn huishoudsters omgaan. In twee maanden tijd had hij acht dienstmeiden versleten. Zijn buurvrouw vertelde over een incident tussen Bekius en zijn meid. Zij had beleefd dat

‘ons volk in ’t hof waren te werken, dat zij een groot gekerm hoorden, daar ik bi kwam, alwat daar spraken wierd, konden wi niet verstaan, maar wi hoorden dat zijn meid zeide: wil gi mi nu vermoorde, maar wat hi sprak konden wi niet verstaan (...)’

En de buurvrouw vervolgde dat het was ‘alsof de sonne op den middag onderging’. Met zijn knecht kon Bekius het wel goed vinden.

Jan Durks sliep bij hem in de bedstede, en toen deze stierf, nam de predikant afscheid door hem te kussen. Daar moest wel een reactie op komen en de ouderlingen getuigden al snel dat zij van deze onzedelijkheid 'grijzen'. Waarschijnlijk viel Bekius op mannen en dat werd toen zeker niet gewaardeerd. In 1784 werd Bekius afgezet. Als redenen werden genoemd: drankmisbruik, verzuim van taken, vloeken, ruziemaken, homoseksualiteit.

Tot halverwege de achttiende eeuw was er weinig mobiliteit in de predikantenstand. Dominees bleven lang in hun eerste standplaats, soms wel een heel leven. Daarna veranderde dat, vooral door de afname van het aantal proponenten. Er ontstond heel voorzichtig ook een loopbaanperspectief. De dominees hoopten op een plaats in een grotere stad, met name vanwege het veel hogere salaris.

Vanaf de negentiende eeuw veranderde er nogal wat in de kerk. In 1816 had de inmiddels zo genoemde Nederlandse Hervormde kerk een nieuw reglement gekregen en in het negende artikel stond beschreven wat de taak moest zijn van de predikant: 'vermeerdering van godsdienstige kennis, bevordering van christelijke zeden en de aankweking van liefde voor Koning en Vaderland'. De dominee werd dus iemand die niet alleen de Bijbel kon uitleggen maar hij moest vooral het volk algemene beschaving bijbrengen. De predikant werd een christelijke volksopvoeder die het voor het zeggen kreeg in de kerk, meer nog dan de kerkenraden. De kerk werd een kerk van dominees. De dominee was geëvolueerd van een vrije loper naar gespecialiseerde voorganger voor de eigen kerkleden. Het eigenlijke predikantenwerk werd in de loop van de negentiende eeuw ook steeds intensiever en veelzijdiger. Dat had onder meer te maken met de grotere aandacht voor de praktische theologie, een toen nog jonge wetenschap die zich richt op het handelen, geloven en leven van een christelijke gemeenschap in relatie met de samenleving. De praktische theologie probeert de predikant in al zijn werkzaamheden dichterbij de mensen te brengen. Dan kon hij in zijn vrije tijd nog wel de notabel zijn, zoals de hervormde dominee van Suawoude beschreef in het begin van de negentiende eeuw. Met zijn gemeenteleden kon hij heel goed over koetjes en kalfjes praten maar voor een gesprek op

niveau wandelde hij naar een van de landgoederen in het naburige Tytsjerk, 'waar hij altijd op gulle wijze werd ontvangen'.

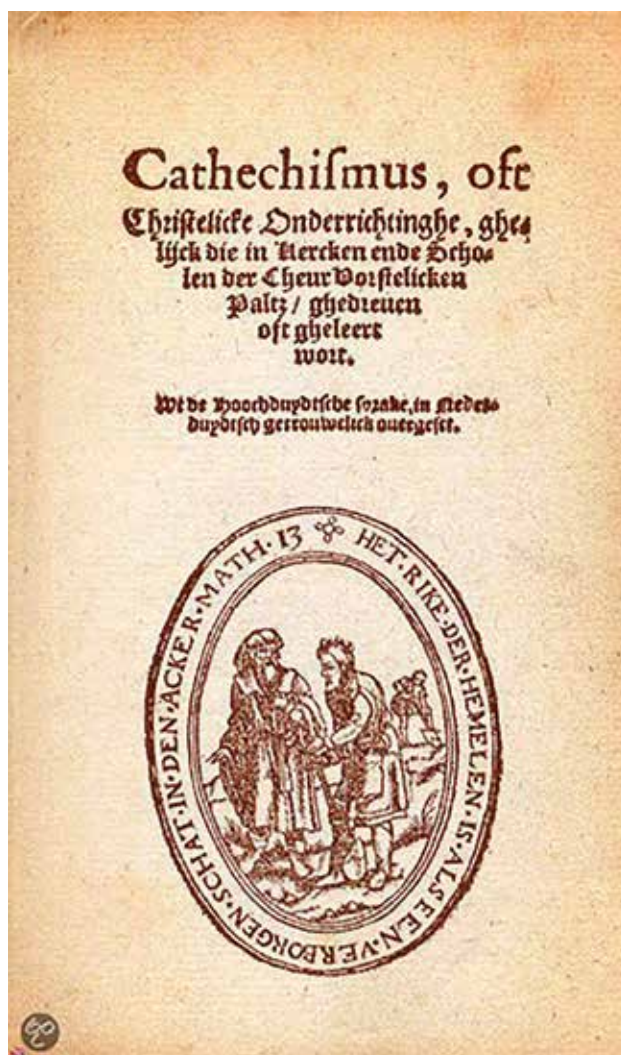
Voor alles moest het gemeentelid centraal staan. De nadruk kwam te liggen op de omgang met de gemeente als geheel en met de gemeenteleden afzonderlijk. Daarmee zou de predikant de kloof tussen christelijk geloof en modern bewustzijn kunnen overbruggen. Het ambt van predikant zou aansluiting moeten vinden bij de behoeften van de moderne mens. Er moest dus wat veranderen in de werkzaamheden van de predikant en die veranderingen betroffen met name de catechese en het pastoraat.

In plaats van de schoolmeester zou de predikant nu zelf de catechisatie verzorgen aan kinderen van twaalf tot achttien jaar. De jongens en meisjes kregen gescheiden les en werden ingedeeld in leeftijdsgroepen. Ze volgden één keer per week de catechisatielessen. Overigens hielden die lessen vaak niet meer in dan het overhoren van de catechismus. Vandaar de term 'vraagleren'.

Het persoonlijke contact met de gemeenteleden werd onderhouden door huisbezoek en dat was nieuw in het takenpakket van de predikant. Daar wordt iets anders mee bedoeld dan de vierjaarlijkse omgang zoals die tot in de negentiende eeuw gehouden werd als middel van kerkelijk toezicht. In het pastoraat moest het vooral gaan om het individu: ieder gemeentelid zou in een persoonlijk gesprek onder vier ogen bij de predikant zijn of haar problemen moeten kunnen neerleggen. De predikant zou voldoende geschoold moeten zijn om deze vorm van pastorale zorg in de praktijk te kunnen brengen.

Zo zien we dat in de negentiende eeuw een zekere professionalisering van het ambt van predikant ontstaat. Daar hoorde ook de kleding bij. Zelfgekozen kleding zou tekortdoen aan 'het ernstig en plechtig karakter der openbare godsdienst', zo schreef de Synode in 1854. In plaats daarvan werd de aanbeveling gedaan een zwarte toga met witte bef te dragen en een baret, een plechtig en deftig gewaad. Het zou de predikant als mens meer aanzien geven en daarmee tevens het beroep van predikant. De predikantenstand behoorde langzaam maar zeker tot de elite in de samenleving. De

predikant werd op de maatschappelijke ladder gekwalificeerd op een plaats onder de burgemeester. Het is wel de vraag of dat op den duur het beroep ten goede zou komen. Het was niet denkbeeldig dat de predikant zich door zijn sociale plaats in de samenleving elitair zou gaan gedragen. Daarmee zou de afstand tussen gemeente en predikant juist vergroot worden.

Vraagleren.

‘De dominee van Zierikzee
had zeven hoge hoeden
voor dit voor dat
voor zus voor zo
zeven hoeden
die dominee had
één om te rouwen
één om te trouwen
één om zondags de preek mee te houden
één voor de lering
één voor bekering
één in de kast
die hield hij vast
de laatste de grootste
die kon hij niet missen
daar kroop hij onder
als hij ging vissen.’

De dominee die voor iedere gelegenheid een passend woord had maar als zijn gemeente hem als mens wilde zien, zittend aan de waterkant, dan verstopte hij zich onder een grote hoed. Maar het risico was ook niet denkbeeldig dat de dominee zich zo vereenzelvigde met zijn beroep, met zijn ambt, dat hij vergat mens te zijn. Zoals duidelijk blijkt uit het volgende voorbeeld waar een zoon van een dominee aan zijn vader vraagt of hij mee gaat voetballen. De vader antwoordde: ‘Dat past niet bij mijn roeping als herder en leraar.’

Het zou tot de jaren zestig van de twintigste eeuw duren voordat er een vernieuwende wind woei in kerkelijk Nederland. Het was de tijd waarin duidelijk werd dat de oude gezagsstructuren onder hevige kritiek kwamen te staan. Dé predikant was niet langer een publieke figuur met gezag maar hij werd meer en meer een mens met een functie zonder dat hij met zijn functie samenviel. Dat een predikant steeds vaker aangesproken werd met zijn voornaam, is wat dat betreft veelzeggend.

In de tweede helft van de vorige eeuw gebeurde er meer. Het was